

El mestre d'escola Isidor Torres Cardona atén la batlia de Formentera amb la mateixa dedicació que posava a l'escola unitària que era al seu càrrec: la disponibilitat total d'una professió exercida sempre amb un fort component vocacional. No deu ser casualitat que els darrers batles de l'illa hagin estat tots mestres. Enregistram aquesta entrevista mentre Isidor Torres ens guia pels racons més característics de Formentera, un recorregut de llums i ombres. El batle no abusa del lirisme de la imatge blava, blanca i resseca de Formentera i no oculta les greus mancances d'un ajuntament estressat per les responsabilitats que li provoca una illa administrativament inexistent. Aconseguir l'equilibri social, econòmic i ecològic d'aquesta terra, que qualifica de "singular", és l'esforç addicional a la gestió municipal quotidiana. Aquesta és la seva obsessió i el seu orgull.

Formentera: l'illa que vol existir

Gina Garcías Sansaloni

-Diuen que els formenterers només reconeixen l'autoritat del seu batle, que no senten com a propis ni el Govern de les Balears ni el seu Consell Insular.

-Això és una realitat que no s'ha d'entendre com un menyspreu cap a les institucions, sinó com un fet. Els formenterers no han visualitzat mai el Govern que es va formar

l'any 1983, quan s'aprovà l'Estatut d'autonomia. En sentit geogràfic és evident que som una illa, però a nivell polític, Formentera no ha estat considerada mai com una illa. Aquest ha estat històricament, i continua sent avui encara, el gran drama de Formentera. La seva dimensió, la seva població i en conseqüència el seu escàs pes polític determinaren que, tant en la redacció de la Constitució espanyola (art. 68.2,

69.1 i 141.4) com en la de l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears (art. 5.1, 18.2), Formentera fos considerada simplement com un municipi per les administracions de l'Estat, pel Govern de la Comunitat Autònoma i pel Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Això significa, a la pràctica, que tenim dret a uns determinats serveis com a àmbit municipal i a rebre unes determinades participacions dels tributs de l'Estat i de la CA, molt inferiors als que rebriem si ens considerassin una illa.

-I també els deu provocar una sobrecàrrega de treball.

-L'Ajuntament de Formentera és l'únic punt de referència institucional. És el cor de l'estructura política, administrativa i social de l'illa. Aquí el batle ha hagut d'atendre un part o enterrar un mort. Els ciutadans ens demanen una diversitat i una quantitat de productes i de serveis integrals que no demanen a cap altre ajuntament de les Balears, i que no tenen una correspondència justa amb les nostres escasses dotacions d'infraestructures, equips i possibilitats econòmiques. No podem mancomunar cap servei (manteniment de carreteres, neteja de platges, gestió dels residus, parc de bombers, escor-

La Figuera. Els formenterers no poden les branques de les figueres, les apunten i això permet que creixin uniformes. Així el ramat no es menja les figues i es resguarda de la calor a l'estiu sota la figuera. A l'hivern, l'arbre sense fulles té un atractiu especial, com una escultura.

xadors...). Els nostres recursos ens permeten fer allò que cal fer com a municipi, però que és necessari atendre com a illa. No vull semblar victimitista, però és cert que l'ajuntament és -en el cas de Formentera- una entitat única, extraordinàriament complexa, fràgil, cara de mantenir i difícil d'organitzar i de fer funcionar, que requereix governar amb mentalitat "d'Estat". Hem de trobar una solució a la contradicció que suposa ser massa grossos per ser administrats només per una entitat municipal i massa petits per tenir un consell insular propi.

UN CONSORCI PER ACOSTAR SOLUCIONS

-El consorci i la delegació de funcions i transferència del Consell Insular d'Eivissa i Formentera és la solució?

-Hem creat un consorci "Formentera desenvolupament" del qual forma part el Consell Insular i el Govern de les Balears, amb un pressupost del qual el Govern n'aporta el 70%, un 20% el Consell Insular i l'Ajuntament de Formentera un 10% i hem adquirit ja un espai suficient per edificar el centre sanitari que l'illa necessita, esperam que estigui fet en un termini curt. Quant al transport, hem plantejat unes

Isidor Torres Cardona (Formentera, 1951) és mestre d'escola per l'Escola Normal de Barcelona, una professió que vol recuperar quan abandoni la vida política, i en la qual ha treballat a l'Escola Unitària de Cap de Barberia i a la de Sant Francesc, a Formentera. Ha dirigit el Centre de Recursos Pedagògics de Formentera i ha estat també assessor de primària al Centre de Professors i Recursos d'Extensió de Formentera.

Ha estat membre del Consell de Redacció de l'Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera i president de l'Obra Cultural de Formentera; la seva activitat incansable l'ha fet també fundador de grups de ball folklòric, coautor de vídeos i de recopilacions de cançons populars.

Ha exercit la política com a diputat al Parlament de les Balears i conseller del Consell Insular d'Eivissa i Formentera l'any 1987. En substitució de Pilar Costa ha exercit el càrrec de senador des del juliol del 1999 a març del 2000, càrrec que feia compatible amb el de batle de Formentera, elegit el 1999 amb la candidatura progressista COP.

demandes de serveis d'interès general, especialment durant la temporada baixa per no haver de fer nit a Eivissa si hem d'agafar l'avió a primera hora del matí o tornar a darrera hora de l'horabaixa. Jo crec que és necessari poder arribar a un acord amb les empreses concessionàries. No és admissible que a l'hivern baixin al mínim els serveis i que quan arriba la temporada alta hi hagi una barca cada quart d'hora. Unes plenes han d'anar a canvi d'unes buides.

DE L'EMIGRACIÓ AL TURISME

-Aquest és un poble auster i treballador, dedicat ara a atendre turistes preferentment italians en el seu "dolce far niente".

-Els formenterers han tengut una història molt difícil, estan acostumats a passar amb molt poca cosa, a no ser tenguts mai massa en compte, i estan acostumats a sortir-ne amb molt de sacrifici i molta de voluntat, i a treure profit de qualsevol cosa. Formentera, durant els segles XV i XVI pràcticament era considerada despoblada. És a partir del segle XVIII que es comença a poblar, quan el rei Carles II fa una donació de

terres i es reparteix, per tant, la propietat de la terra. Els primers pobladors varen venir de diferents municipis d'Eivissa: Santa Eulàlia, Sant Carles... i varen haver de lluitar contra l'esterilitat de la terra. L'ordre que havien rebut de Marc Ferrer era que podrien ser propietaris de l'extensió de terra que fossin capaços de tancar amb una paret d'un metre d'alçada i conrear en un termini determinat de temps. Això va imprimir una forma de ser. La gent obtenia els fruits de la terra, quan en donava, però no obtenia doblers líquids. Fins els anys cinquanta els formenterers viuen en una economia de subsistència. Menjaven d'allò que la terra i la mar els donava. Hi havia un complement a l'estiu, la feina a les salines, a les quals tenien accés gairebé tots els formenterers, gràcies a una organització comunal. En conjunt, era un treball especialment dur i ingrati, que va provocar l'emigració de molta de gent... Fins als anys trenta del segle passat hi hagué un moviment migratori important cap a Cuba, a Amèrica del Sud, a Argentina.

-I ara, el 1999 varen tornar, a votar...

-Sí (riu), el 1999 alguns ciutadans de Santa Fe varen tenir un especial interès a venir a passar unes vacances... Curiosos, perquè, a més, molts dels seus llinatges no es corresponien amb els de la gent que havia emigrat, i a més ells curiosament no acabaven de situar Formentera aquí on som, sinó en alguns indrets d'altres illes, de Mallorca.

-Aquest empadronament fraudulent, a més de les conseqüències judicials que podrà tenir per als que el promouren, ha fet que els ciutadans de Formentera siguin encara més desconfiats en relació als poders que ja no veien com a pròxims o seus?

-Això abunda en l'oblit històric i sistemàtic que ha patit Formentera, i que ha modelat el caràcter dels seus habitants. Ara resulta que el color del Govern dependrà dels habitants de l'illa de Formentera. Amb nosaltres varen voler fer el frau més greu que pot patir una democràcia. La gent de Formentera ho va interpretar així, i va anar a votar

massivament, amb un sentiment d'orgull ferit. Volen ser ells els que decideixin qui els ha de governar.

-De totes formes el cert és que aquí també ha arribat la immigració de debò.

-Creix la població, en part gràcies a la immigració: hi ha a Formentera un col·lectiu important de magribins. Els anys setanta la nostra emigració cessa i començam a rebre immigració, primer nacional, d'Andalusia, de València, de Conca... i avui hi ha un contingent important de marroquins, de colombians que han vingut a treballar, i a la vegada un nombre important d'europaus que han vingut a residir aquí.

-Formentera s'ha rebel·lat definitivament contra el caciquisme històric que ha patit?

-Sí, per part de persones que no han volgut acceptar la sobirania d'aquest poble, la seva decisió de contenir el creixement per tenir garantit el futur. Pocs dies abans de les eleccions locals del 1999 cremaren els arxius dels expedients urbanístics de l'ajuntament. Fa pocs mesos agrediren un regidor. És clar que hi ha hagut comportaments caciquistes. Però pens que han estat vençuts per la voluntat popular i per les institucions que la representam.

-Com és Formentera a l'hivern i com és a l'estiu?

-A l'hivern és la Formentera tradicional, la pagesa, esforçada, austera i solitària. A l'estiu, es transforma en la Formentera del segle XXI, que depèn i viu del turisme. Serveis, vehicles, bullici... A l'estiu, la població de l'illa es multiplica per cinc, però no hi ha massificació, tot i que estam molt a prop d'una situació que no hauríem de passar, perquè seria perdre qualitat de vida, per als que som d'aquí i per als visitants. No volem perdre la nostra singularitat. És la forma de tenir garantida una economia de futur. Si ens convertim en un destí estandarditzat ens amenaçarà la pobresa, perquè en ser més difícil arribar, no ho pagarà venir si oferim el mateix que destinacions massificades. Hem de ser uns defensors conseqüents amb l'evidència que aquesta illa no pot acceptar un altre model de creixement.

UN MODEL EQUILIBRAT

-Quin és el seu model d'equilibri?

-És molt important que, a la vegada que milloram l'hostaleria, mantenguem l'entorn. Hem de fer possible que la gent vulgui treballar la terra. A través del consorci intentarem arreglar les parets de pedra seca, soterrar les línies elèctriques a la zona rural, adobar els camins, com aquest camí romà que ara recorrem. Però no ens basta, amb el manteniment del paisatge, també volem recuperar les antigues cooperatives de serveis, a través de les quals poder oferir una brigada de persones per conrear la terra, arreglar les oliveres, les figueres, els ametllers... cooperatives que permetin que l'entorn natural funcioni, que mantinguin una cabanya important de cabres i ovelles, que equilibrin el paisatge. De les ajudes de la Conselleria d'Agricultura ha arribat a Formentera molt poc. Però ara hi ha un projecte d'aprofitament de les aigües depurades per regar el camp. Serà la primera volta que a Formentera es pugui regar! Vull dir-ho amb tota la precaució. Després de dos mil anys,

www.visitformentera.com

L'Oficina de Turisme de l'Ajuntament de Formentera ha obert una pàgina web, "www.visitformentera.com", que proposa una altra forma de conèixer l'illa, tot prescindint de les agències turístiques convencionals.

La pàgina dona suficient informació de l'illa i la seva història i dels serveis que els visitants per lliure hi poden trobar. La pàgina ofereix la possibilitat de recórrer l'illa de Formentera a peu durant tres dies. És una iniciativa conjunta de l'ajuntament, el Govern de les Balears i el Consell Insular de les Pitiüses. Acompanyats per un guia, els caminants poden arribar als racons que només són accessibles a peu. És una tornada al passat, als petits molls on els fenicis desembarcaven el peix i els romans embarcaven el blat i el vi, on els vikings atacaven els àrabs i els pirates es resguardaven dels corsaris i de les tempestes.

Una pàgina on es descobreix la Formentera que s'amaga dels fulletons i amb la qual l'illa vol mantenir la capacitat de decisió sobre el seu futur.

l'alcalde és tan escèptic com la majoria dels ciutadans, que mai no han conegut una agricultura de reguiu. Amb l'aigua depurada podrem cultivar productes d'hort amb més garantia d'èxit. Hi ha alguns projectes de producció de vi. Els volem comercialitzar amb la marca de "Vi de Formentera". Ara l'agricultura és només un complement de l'activitat principal. Però volem crear també cooperatives de consum, perquè comercialitzin la nostra varietat de formatge, les figues seques, la mel, coses de les quals allò que importa és la qualitat i no la quantitat.

-Com preveuen el futur?

-Miri el color de la mar, aquesta és una illa singular. A terra també. Els fotògrafs i els càmares de cinema o de televisió, han de reajustar els seus aparells per no cremar la pel·lícula. A Formentera, la indústria turística durarà tant que siguem capaços de mantenir la singularitat i la identitat d'aquesta illa, si permetem la massificació i la degradació, Formentera no té futur. Fer el doble viatge per arribar a una illa sense atractiu, sense aquestes especificitats, no té sentit.

-Volen conservar allò que els hippies tant admiraven?

-Els hippies varen tenir una transcendència social. Era gent que passejava, que feia festes a la lluna, que vivia amb molt poques necessitats bàsiques. Amb el seu lema "Viu la vida, fes l'amor..." escandalitzaren alguns, però de fet no varen provocar conflictes. Eren persones pacífiques. El fenomen hippy va servir perquè Formentera fos molt coneguda i l'indret de Sant Ferran tengués un ressò mundial.

TURISME ARTESÀ

-Com va néixer el turisme a Formentera?

-Els anys seixanta, els formenterers varen crear l'oferta turística de la mateixa manera que havien creat les seves anteriors formes de supervivència. És a dir, escometeren una nova activitat sense abandonar les terres, a poc a poc, d'una forma que podien abastar ells mateixos. Veu aquestes cases de Formentera que tenen doble coberta?, primer

"Els nostres recursos ens permeten fer allò que cal fer com a municipi, però no el que és necessari atendre com a illa"

se'n solia fer mitja, i la segona meitat es feia quan la família creixia o les possibilitats econòmiques ho permetien. De la mateixa manera, els hostals de Formentera, familiars, petits, es construïren amb un nombre petit d'habitacions, amb poques comoditats, i a poc a poc els varen adaptar, fer créixer i dotar de comoditats, fins que avui ja, juntament amb la Conselleria de Turisme, s'ha aconseguit integrar-los dins una marca de qualitat turística: "Formentera, hostals singulars" i que es comercialitzin al costat d'establiments de categoria 4 estrelles, perquè la seva qualitat ve donada pel tracte familiar i directe que es pot gaudir a uns establiments petits, i per la qualitat de vida que proporcionen. D'aquesta manera, entre tots poden oferir una xarxa de serveis molt semblant a la d'un establiment de 4 estrelles. És el que se suggereix als propietaris dels hostals, on uns tenen piscines, altres un espai per fer instal·lacions esportives, instal·lacions per fer turisme de salut...

en conjunt permeten fer una oferta molt atractiva, uns productes molts sol·licitats: turisme de salut, ecològic, familiar... A Formentera no hem de fer grans inversions ni grans reconversions per proporcionar aquests tipus d'oferta turística, s'ha de ser intel·ligent a l'hora de comercialitzar.

-Com s'ha produït el fet que els propietaris de les terres hagin creat la indústria turística de l'illa ells mateixos sense caure en la temptació fàcil de vendre les terres i l'herència familiar a les grans cadenes hoteleres.

-En primer lloc, perquè partíem d'aquesta realitat. En segon lloc, perquè hi ha hagut una consciència popular, col·lectiva que el territori i els recursos d'aigua són limitats i per tant també ho havien de ser les possibilitats de creixement. En els anys seixanta ja existia aquesta consciència, que es mostrà amb tota intensitat el 1992, en què es va fer aquella gran manifestació contra el projecte de fer un càmping de 800 places a la platja de Can Marí, un projecte pendent encara d'una sentència final, tot i que amb les lleis actualment en vigor és pràcticament impossible que es pugui dur a terme tal com en un principi era previst. Sempre hi ha hagut una consciència i una voluntat popular contrària a l'edificació de grans establiments turístics a l'illa,

tot i que n'hi ha alguns. Això és un fet que a les altres Illes Balears no es coneix, i jo crec que és de justícia que es faci aquest reconeixement al poble de Formentera.

EL TERRITORI

-Els formenterers, en canvi, han impugnat algunes de les lleis que ordenen el seu territori.

-Els límits dictats per la Llei de costes varen generar una gran preocupació social, perquè tot i que efectivament inclouen els terrenys arenosos, que en el seu temps possiblement eren dunes movibles, també s'ha de dir i reconèixer que ara les dunes estan cobertes de bosc o cultivades i que la població s'hi ha establert. La Llei de costes no ha respectat la partió tradicional, sinó que ha seguit altres paràmetres. Encara hi ha conflicte amb l'aplicació de la Llei de costes. Aquesta franja que uneix els dos cúmuls de l'illa de Formentera està pràcticament tota inclosa en la zona protegida per la Llei de costes. I miri, hi ha establiments, habitatges, edificis... Els propietaris han interposat recursos, alguns estan estimats, d'altres no. Fa pocs dies el director general de Costes va respondre a una pregunta del nostre senador autonòmic i va dir que el ministeri intervindria quan s'haguessin dictat les sentències de tots els recursos interposats. Però a més, hi ha les zones protegides per la Llei d'espais naturals de les Illes Balears, els ANEI, i també per la Llei de l'any 1995, que declarà Reserva Natural ses Salines d'Eivissa i Formentera, una llei que va ser substituïda després per la llei autonòmica, que en aquests moments és en vigor. A partir d'aquí, les lleis del Pacte de Progrés, que estableixen la inedificabilitat dels ANEI, i augmenten la parcel·la mínima, que abans era de 7.000 metres, a 15.000 metres.

-Va ser ben acceptada per la població?

-En un primer moment no hi va estar d'acord. Perquè els veïns de Formentera havien fet segregacions, no per parcel·lar la finca, sinó per fer habitatges familiars i, donat el caràcter retroactiu d'aquesta llei, al final no han pogut construir. Amb aquestes lleis l'interès general sens dubte n'hem sortit beneficiats, però hi ha casos puntuals molt perjudicats, que de cap de les maneres no poden acceptar mesures d'aquests tipus. Veurem si dins el Pla territorial insular hi ha la possibilitat de resoldre alguns d'aquests casos.

-La protecció costa vots?

-L'inici de legislatura va ser molt complicat. A més, als casos urbans es va començar a aplicar amb tot el seu rigor la Llei de patrimoni que prohibeix edificar en un radi d'acció de 250 metres de les esglésies. Això ens va provocar problemes, perquè, a més, l'ajuntament va haver d'iniciar uns plans de protecció especials per a aquestes zones, i realment hi ha hagut unes circumstàncies una mica adverses, però en definitiva, si entenem que Formentera és un espai molt limitat i hem de transmetre una illa habitable a les noves generacions, si acceptem aquesta reflexió, i jo voldria que tothom entengués que aquest és el missatge que donam, el preu polític que haguem de pagar per haver dut a terme aquestes mesures proteccionistes és insignificant

La petjada ecològica de Formentera

Wackernagel i Rees (1996) defineixen la Petjada Ecològica com: *"una eina que serveix per determinar l'àrea de terra i mar ecològicament productiva que es requereix per proveir tota l'energia i els recursos materials consumits i per poder assumir els residus produïts per una població definida amb l'actual tecnologia, sigui on sigui que es trobi aquesta àrea"*.

Segons el geògraf Ivan Murray, els indicadors de sostenibilitat d'una illa, com ara Formentera, són molt il·lustratius dels impactes que l'activitat turística i l'economia de serveis tenen sobre un espai definit. Formentera, diu Murray, "podria ser un magnífic laboratori per a la posada en marxa de mesures cap a la sostenibilitat, emperò a les Balears en general l'escassa disponibilitat d'informació socioambiental és un gran impediment per dur a terme qualsevol iniciativa. En el cas de Formentera la situació és encara més escandalosa, perquè no existeix com a entitat autònoma, és a dir, com a illa."

Per calcular la "petjada ecològica" de Formentera, i per tant de l'impacte de l'economia formenterenga, Ivan Murray es remet, en els seus estudis, als càlculs indirectes de totes les Balears. A Formentera, amb una extensió de 82 quilòmetres quadrats, li correspon una capacitat ecològica (terra i mar) de 116,2 quilòmetres quadrats. El territori formenterenc serà sostenible, diu la teoria de "la petjada ecològica", sempre i quan el seu impacte no superi aquesta capacitat ecològica de reposició de recursos.

La pressió humana permanent sobre l'illa es xifra en més de deu mil persones. Això significa que la població resident de Formentera augmenta un 66% si es té en compte la població flotant.

A partir d'aquesta dada, Ivan Murray calcula la petjada ecològica de Formentera, que s'estableix en 432 quilòmetres quadrats, és a dir, 3,7 vegades superior a la capacitat ecològica de l'illa. D'aquesta manera, conclou Murray, l'economia i la societat formenterenga s'apropien d'uns recursos 3,7 vegades superiors a la seva capacitat ecològica. Això implica o bé una contribució a la degradació del planeta, o bé que territoris i poblacions d'altres indrets del planeta vegin usurpats aquests recursos.

ALGUNES DADES BÀSIQUES

DEMOGRAFIA

- Formentera té una població de dret de 7.158 habitants i una població de fet de 17.279 habitants.
- Durant l'època d'estiu la pressió humana màxima pot assolir nivells superiors a les 31.000 persones al dia.
- La població flotant residencial és el segment demogràfic de major pes relatiu (32%) després de la població resident (41%).
- La densitat poblacional durant l'estiu és força superior a la mitjana balear (26% superior)
- L'estacionalitat poblacional és més acusada que la mitjana balear.

(Font: Pla estratègic de foment de la competitivitat de Formentera)

GEOGRAFIA FÍSICA I HUMANA

- Superfície de 82 quilòmetres quadrats, tot incloent-hi els illots d'Espardell i s'Espalmador.
- Disseminació de la població (30% en nuclis urbans i 70% en sòl rústic)
- Superfície plana, amb un tipus de sòl que impossibilita la formació d'aqüífers.
- Conreu de secà.

ECONOMIA

- Estacionalitat estructural en tots els àmbits d'activitat (intensa de maig a octubre i escassa de novembre a abril).
- Dependència exclusiva del transport marítim, que provoca l'aïllament de la població en temporada baixa i li crea desavantatges competitiu. Un problema al qual el règim especial de les Balears (REB) no ha donat encara solució.
- Els costos de la insularitat són un 20% superiors als de les altres illes Balears.

en relació als grans efectes positius que conté. No volem una illa massificada, sinó equilibrada. Això és difícil.

QUALITAT DE VIDA

-La doble, o triple, segons es miri, insularitat que pateix Formentera, com afecta la qualitat de vida?

-L'austeritat forma part de l'illa. Però la gent jove puja amb una mentalitat que difícilment accepta els límits i la insularitat crea dificultats. Hi ha mancances, sobretot perquè tothom aspira a gaudir de l'estat de benestar. Aquí reivindicam una sanitat garantida, més enllà dels serveis del centre de salut, que abraçi un servei d'urgències, que permeti que els formenterers neixin a Formentera. Aquesta és una demanda assumida per tothom i sembla que es resoldrà aviat. Si el problema és tècnic o econòmic vol dir que té solució i que se li ha de donar. Però també hem de reconèixer que la gent jove no s'acaba d'integrar: i ens planteja un repte. Som mestre d'escola. I veig que fracassam. Mai no havíem tengut tants de mitjans per fer una educació de

qualitat i formar persones autònomes, capaces, que assumeixin uns valors socials com són l'estima de l'entorn on hem nascut, l'afany de superació, l'estímul enfront de les dificultats... Però no hem aconseguit trobar la forma per fer que els joves de Formentera no es trobin amb unes limitacions grans, derivades de l'economia d'escala, que fa inviable crear segons quins serveis, com són els recursos culturals, esportius, d'oci... Tots aquests recursos estan fora de les nostres possibilitats econòmiques. Ho hem d'acceptar.

-Quina és la solució?

-Viure consisteix a saber que tenim moltes possibilitats però que no sempre són devora el lloc on hem nascut. Que formam part d'una realitat més àmplia. Tot és qüestió d'acceptar els reptes. Un ha de saber quan ha de marxar i quan cal tornar. Que no ens hem de quedar estancats. Però també les noves tecnologies permeten accedir a qualsevol tema o banda del món i hem de saber aprofitar-les.